Mikrotörténetek

[1]

Kezembe temetem forró arcomat

Janus Egyetemi Színház, Pécs

Rendezte: Mikuli János

A történelmi Magyarországot végzetesen megcsonkító trianoni döntés századik évfordulóján számos könyv, folyóirat-, újságcikk, levéltári, múzeumi kiállítás, forráskiadvány emlékezik meg a hírhedten nevezetes eseményről. A színházi világ még kevésbé élt eddig a trianoni jelenség színpadi megjelenítésének eszközeivel. Tudomásom szerint mindössze egy budapesti (Esztrád) és egy vidéki (székesfehérvári Vörösmarty) színház foglalkozott érdemben a legtöbb mai hazai színházi szakember számára még mindig kényesnek számító kérdéskörrel. Éppen ezért különösen bátor tettnek értékeli a történész kritikus a JESZ vezetőinek döntését arról, hogy repertoárjára tűzte Trianon kérdéskörének színpadi megjelenítését.

A vállalkozásra Mikuli János, rendező már jó két évvel ezelőtt megkezdte a felkészülést. A

JESZ igazgatóját, számos magyar történelmi problematikát érintő darab korábbi rendezőjét nemcsak a jubileumi visszanézés ösztönözte a témaválasztásban. Úgy vélem, belső késztetést érzett arra, hogy valahogy a színpadon is kifejezze az első világháború elvesztése után, a polgári demokratikusnak nevezett, majd bolsevik vezetésű forradalmakat követően bekövetkezett országvesztést övező, a magyar embereket érő sokkhatást kiváltó érzelmeket. Elsősorban a határokon túl rekedtekét, de a csonka hazában maradtakét is. Mikuli János történelem tanár énje is érvényesült akkor, amikor korabeli forrásokat kutatott, levelezőlapokat, leveleket, visszaemlékezéseket, naplókat olvasott, melyek betekintést engedtek az elszakított Erdélyben és Partiumban, a Felvidéken, Kárpátalján, a Délvidéken és a Várvidéken (Burgenlandban) maradt magyar emberek, családok, valamint a magyar királyság területi egységét (integritását) megbontó országrész-elcsatolások tényét feldolgozni nem tudó anyaországiak érzelmeibe, gondolataiba. Az anyaggyűjtést nagyban segítette egy jelentős levéltári-történeti kiadvány, a „Trianon arcai. Naplók, visszaemlékezések, levelek" című, a Libri Kiadó – Magyar Nemzeti Levéltár által Budapesten, 2018-ban kiadott (szerkesztette, az előszót és a jegyzeteket írta: Kunt Gergely - L. Balogh Béni - Schmidt Anikó) kötet. Mikuli János e kutatómunka során szerzett ismereteket felhasználva dramatikus művet alkotott. Nem volt könnyű dolga. A történész kritikus csodálkozik is, hogyan lehetett a száraz, hivatalos nyelvezetű, valamint az egyéni hangú levelezésekből egy lendületes, sokmozgásos, sokféle hangvételű dramatikus alkotást létrehozni. Mégpedig lehetett, erre bizonyíték az előadás.A produkciót megtekintve a történész, jogász, politikus néző esetleg hiányolhatja a Trianonhoz vezető történeti út állomásainak felidézését. Erre azonban nem vállalkozik a darab, mert nem célja a makrotörténeti folyamatok, egyébként ma már közismertnek számító főbb csomópontjainak („őszirózsás forradalom", Tisza István elleni merénylet, padovai, belgrádi fegyverszünet, Károlyi-, Berinkey-kormány, Vix-jegyzék, tanácsköztársaság, 1920. június 4-i trianoni békediktátum) dokumentumszerű ismertetése. A dramaturg-rendezőnek a néző által világosan fölfogható törekvése az, hogy a mikrotörténeti eseményeket láttassa, az egyének, az elcsatolt területekről menekülők, a konkrétan egzisztenciálisan veszélyhelyzetben lévők sorsának, félelmeinek érzékeltetése, a rájuk és az itthon maradókra is rázúduló sokkhatás következményeinek bemutatásán keresztül.

S ezt a kritikus szerint a rendezőnek sikerült is elérnie. Arányos képet kapunk mind az Erdélyben, mind a Felvidéken, mind a Délvidéken történtekről, kiemelve egy-egy jellemző, és drámainak bizonyult mozzanatot. Egy zágrábi diáklány például magyar nemzeti elborzadásról ír a horvát városban történt magyarokat érintő atrocitásokról, a magyar jelképek, feliratok durva eltávolításáról, a magyar köztisztviselők, tanárok elküldéséről, a tüntetők durva magyarellenes hangvételéről. Ugyanakkor megértően ír a nemzeti önállóságukat megélő horvát nemzetiségű lakosok örméről is. *„Ami az egyiknek szabadság, a másiknak rabságot jelent. Ami az egyiknek öröm, a másiknak keserű bánat. Ami az egyiknek élet, a másiknak keserű halál"* – írja Tarczay Gizella tárgyilagosan „A hűtelen folyam" című naplóregényében. Ebből választotta Mikuli János a Trianon előadás címét is:

„... Kezembe temetem forró arcomat s gondolkozom. Nem tudom elhinni, ami körülöttem történik. Még néhány nappal ezelőtt bolondnak tartottam volna, aki ezt nekem megjövendöli. Nagyon váratlanul ért bennünket ez a csapás... Fel sem tudom fogni teljes egészében... Fel fogják darabolni Magyarországot! Sikoltani tudnék fájdalmamban. Az én hazámat, az én Tündérországomat [...] Mit hagynak meg belőle? Erdélyt is elveszik, szép szelíd Erdélyt? [...]

Az írásban és a darabban szó esik arról, hogy a szerző (Tarczay Gizella) fel kell, hogy adja horvátországi tanári terveit is. Ugyanakkor az is kiderül naplójából, hogy Magyarországra áttelepülvén itt azért nem alkalmazták értelmiségiként, mert szerintük egy horvát környezetben nevelkedett eleve nem lehet magyar érzelmű! Az előadás nem esik a magyar nacionalistának mondható megállapítások csapdájába. Az Erdélyből, Bánffyhunyadról Pápára került tanítónő, Czucza Emma naplójából kiderül, hogy egyes magyarországi hivatalnokok nem segítették mindig készségesen az utódállamban hűségesküt megtagadó és ezért Magyarországra önként áttelepült tisztviselők, tanítók egzisztenciálisan biztonságos álláshoz juttatását. A dramaturg más esetben is igyekszik tárgyilagos maradni a releváns szövegek alkalmazásánál. Az egész előadás csúcspontjának, kulminációjának számító nyitrai tantestületi értekezlet (Páldi Vilmos felvidéki tanító 1918-1938 közötti feljegyzései a Trianon arcai című kötetből) vitájában a szlovák tannyelv kizárólagosságát követelő Mačenka tanfelügyelővel szemben felszólal egy magát szlováknak valló tanító, aki figyelmeztet arra, hogy ha korábban elítélték a magyar kormányt, amiért *„erőszakos*

módon kényszerítette a szlovák gyermekeket a magyar nyelv megtanulására”, … „nem tagadhatja meg most sem eddig vallott elveit s nem fogja sohasem helyeselni, hogy most a csehszlovák kormány túlzott sovinizmusból a nyitrai magyar gyermekeket erőszakosan kizárólag szlovák tannyelvű iskolába kényszerítsen”.

Az előadás a néző szerencséjére egyáltalán nem statikus, nem szavaló kórusszerű, egyáltalán nem unalmas, sőt inkább dinamikus. Amihez bizonyosan hozzájárultak a rendező/dramaturg alkotótársai: az izgalmas és látványos mozgások koreográfusa, Hágen Zsuzsa, a hangulatokat, érzelmeket közvetítő sokszínűségében is egységes zene megalkotója, Kopeczky Péter és a tágas, egyszerű, de változni képes tér és a kort idéző jelmezek tervezője, Herczig Zsófia. A nyitójelenet sokmozgásos, helycserés mozgalmassága az első világháború végének, majd a forradalmak korának zűrzavarát érzékelteti. A rendező később is gondoskodik arról, hogy a forrás-, levélidézetek ne legyenek íróasztal-szagúak. A szereplők átlényegítik magukba szövegeik mondanivalóját, és személyes üzenetté varázsolják a néző számára, egyfajta erőteljes ráhatást biztosítva, közvetlen visszacsatolást, ma divatos kifejezéssel interakciót teremtve ezzel. A hosszabb, egy-egy történést, sztorit bemutató jelenetek (a pápai tanítónő, a nyitrai iskolai értekezlet) között kisebb szövegek, kiáltványok, felhívások, versek, dalok élénkítik az előadás folyamát, melyek egyúttal a kor hangulatát, szokásait, közéleti formáit hivatottak érzékeltetni. Igen hatásos például a lányok által nagy lelkesedéssel, beleéléssel előadott korabeli hirdetés-szöveg játékosan jópofa megjelenítése. A zárójelenet interaktivitása pedig csak dícsérendő: a szereplők a nézők közé mennek és elmesélik nekik személyre szólóan őseik, nagy-, dédszüleik történetét, anyakönyvi, levéltári adatok alapján. A legtöbbjük családjában akadt erdélyi, felvidéki menekült, délvidéki származású, „trianoni árva”.

A fiatal színészgárda jól felkészült. Látszik, hogy a fiatalok értik mind a Trianon-történet magyar tragédiáját, értik a kor történetének vonatkozásait, átérzik hangulatát, s elkötelezik magukat, hogy az előadással üzenetet közvetítsenek a mai kor fiataljainak. A több kiváló-jó színészi teljesítmény közül a kritikus kiemeli a Mačenka szlovák tanfelügyelőt (is) alakító Ötvös Zoltán, valamint az ellenfelét megjelenítő, és több kisebb szerepben is megbízhatóan fellépő Háber Krisztián teljesítményét. De meg kell említeni a két idősebb színész (Pásztó Renáta és Inhof László) stabilitást, generációs hitelességet adó jelenlétét is. A női kar egységesen jól szerepel (Somogyi Bianka, Bék Zsófia, Kőhalmi Kamilla, Major Ágnes és Ódé Bianka), több szép szövegmondás hallható, valamint nagyszerű a hírdetés-kórus is. Emlékezetes még a jelenetek átkötő dallamait lélekkel megszólaltató és az erdélyi menekült tanítónőt játszó Mekis Flóra.

Rozs András

ny. levéltáros, történész

Forrás webcím:https://jesz.pte.hu/mikrotortenetek?theme=pte_akadaly_jesz_pte_hu

Hivatkozások
[1] https://jesz.pte.hu/sites/jesz.pte.hu/files/styles/large/public/florazsofi.jpg?itok=SVciB4SG